

ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НАУКИ

Наш час глобальні зміни часто описуються в сучасній філософській літературі як епоха пошуку нових світоглядних ідеалів, час зсуву в глобальному світогляді. У зв'язку з цим вимагають свого переосмислення багато філософських питань, які стосуються філософії та науки, і зокрема - до питання про гуманізацію науки. В цілому слід відмітити, що дане питання в тій чи іншій мірі зачіпає кожен дослідник, який займається проблемами філософської науки.

Метою статті є взаємини гуманізму і науки, які проявляються в двох обставинах. По-перше, гуманістичний і науковий світогляд включені в різні форми суспільної свідомості: філософію і науку. Процеси взаємопроникнення всіх форм суспільної свідомості йшли протягом загальної історії людської думки; сьогодні їх перетин виявляється ще в одній точці - гуманізації науки. По-друге, ні наука, ні гуманізм не є якимись застиглими теоретичними конструкціями. Свої етапи розвитку є як у тій сфері, так і в іншій. Чи не звертаючись до історико-філософського аналізу.

Коротко торкнемося сучасного стану речей в обох областях. Науковий пошук, нові наукові відкриття дали можливість в питанні про періодизації науки говорити про сучасний етап, який отримав найменування постнеокласичного. В.С. Стьопін був в числі перших, хто запропонував цей термін. У своїх працях він показав, що почався в останній третині минулого століття і продовжується до цього дня постнеокласичний етап став закономірним підсумком які взаємодоповнюють один одного соціокультурних (тобто зовнішніх) і відповідних логіці розвитку науки (тобто внутрішніх) тенденцій. Про це, наприклад, свідчить одне з останніх досягнень в області методології науки - ендозфізика. Ендозфізика могла виникнути тільки в парадигмі постнеокласичної наукової раціональності, тому що означає такий підхід до вивчення реальності, при якому досліджується не тільки об'єкт, а й суб'єкт, не тільки вивчається дійсність, а й перебуває в ній спостерігач. Паралельно з В.С. Стьопіном теоретичною розробкою періодизації науки займався ідей інший відомий вітчизняний філософ В.В. Ільїн. Він представив на суд наукової громадськості свою формулювання поточної стадії розвитку науки - «неокласіка». Однак загальноживаним терміном на сьогодні є «неокласична» раціональність В.С. Стьопіна. Якщо говорити про гуманізм, то нинішній стан гуманістичних ідей характеризується виключительною строкатістю. Спектр інтерпретацій гуманізму простягається від індивідуалістичних до енвайроменталістських пристрастей їх авторів. Концепція постгуманізму, якої ми дотримуємося, заснована на кількох ключових положеннях. Передбачається, що в світі існує три основних «дійові особи»: людина, суспільство і природа. Між ними поступово виникає все більше ускладнюється триєдність відносин. Названі актори між собою діалектично рівні, правомочні. Внаслідок цього вони «приречені» на контрреволюцію; її мета - в асимптотичному наближенні гармонізації відносин трьох основних акторів мезокосму. В області суспільної практики дані посилки щільно корелюють з концепцією сталого розвитку. Отже, ми розглядаємо процес гуманізації науки за двома базисними підставами. Перше - «в системі координат» філософської науки як області більше філософської, ніж наукової. Друге - в плані проникнення ідей постгуманізму в наукові проекти. Сучасні дослідники виявляють один з ознак постнеокласичної науки. Він виражається в посиленні її соціокультурної обумовленості. Таке твердження заслуговує на пильну увагу. З одного боку, це вимога часу: в новітній історії світ неодноразово випробовувався і продовжує проходити випробування на міцність, в тому числі і з вини науки. З іншого боку, багато з тих, хто зараз працює в області філософії науки, як все більш взяла гору підноситься наступна позиція. Вважається, що соціокультурна обумовленість задає ціннісну (або цінностноцелевую) світоглядну установку розвитку сучасної науки. Зазначена трактування громадського впливу на науку містяться в роботах Т.Г. Лешкевич, В.А. Лось, Л.А. Микешин, Г.І. Рузавіна, Е.В. Ушакова та ін. Більш того, існує група вчених (В.В. Балахонской, Б.К. Джегутанов, В.І. Стрельченко, Г.Н. Хон і ін.). Яка в своїх філософських побудовах прийшла до висновку про тотожність процесів аксіологізації і гуманізації науки. Багато в чому з згаданими філософами можна погодитися: і з необхідністю гуманітарного контролю в науці і високих технологіях, і з екологічними, а також з соціально-гуманітарними експертизами науково-технічних проектів, і зі зростанням відповідальності вчених перед суспільством за результати їх наукової діяльності, і з з'єднанням в постнеокласичної наукової картині світу світоглядних пошуків Сходу й Заходу тощо. на нашу думку, соціокультурна обумовленість науки необхідна для того, щоб наука розвивалася як елемент культури, тобто щоб вона не протиставляла себе суспільству, людині, природі. Саме в цьому проявляється онтологічний аспект гуманізації науки. Дана проблема є окремий випадок більш загальної, глобальної проблеми відчуження людини і суспільства від створених ними соціальних (в широкому сенсі слова) структур. Питання, пов'язані з цією проблемою, виходять за рамки цієї статті; тим не менш, відзначимо, що гуманізацію науки ми розглядаємо у вигляді одного з втілень її соціокультурної обумовленості. По суті, це частина світоглядного зсуву, частина культурного переходу, свідками чого ми є. Якщо говорити про аксіологічному аспекті гуманізації науки, то з позицій постгуманізму він бачиться нами в ціннісно забарвлених відносинах не тільки в суспільстві, не тільки між людиною і суспільством, а й між людиною і природою, між суспільством і природою. Тому нам здається цікавим зміст «Маніфесту 2000», підготовленого П. Куртц і схваленого багатьма видатними діячами науки і мистецтва. Варто окремо зауважити, що концепція «Маніфесту 2000» - концепція планетарного гуманізму - базується на валопозитивному підході. Саме тому в документі відносини: «суспільство - людина» трактуються з певним «креном» на користь останнього, а відносини «людина - природа» і «суспільство - природа» в основному не виходять за рамки охорони навколишнього середовища. З нашої точки зору, це спрощене тлумачення такого роду відносин. У новому гуманістичному маніфесті приділяється особлива увага науці і нерозривно пов'язаною з нею техніці - відповідно гл. III і IV. На жаль, вузьке місце концепції планетарного гуманізму виявляється і в цьому науково-технічному аспекті: лише в гл. IV документа «Позитивні плоди технічного прогресу» йдеться про небезпеки безконтрольного застосування нових технологій. Але в цілому, незважаючи на недоліки, «Маніфест 2000» формулює багато безперечних положень, які ріднять його з концепцією сталого розвитку: відповідальність перед майбутніми поколіннями, цивілізаційний рівень вирішення глобальних проблем, неможливість зупинити науково-технічний прогрес і т.п. Проблеми, порушені в «Маніфесті 2000», підняті філософами науки, вимагають рефлексії філософських підстав їх вирішення. Неправильним було б твердження про те, що раніше не вживалися подібні спроби. Хорошим прикладом є стаття С.А. Рудзвічюса «Біосоціальний синтез і екологія». С.А. Рудзвічус одним з перших спробував подивитися на деякі проблеми, наприклад, на екологічну проблему з позиції триєдності людини, суспільства і природи. Його погляди відрізняло прагнення вивчати проблеми не тільки в аксіологічному, але і в носеологічному аспектах. Він передбачив постнеокласичні розуміння суб'єкта та об'єкта, філософствуючи про подвійність людини між тим і іншим. Однак світоглядна парадигма, яка тяжіє над дослідником, не дозволила йому повною мірою реалізувати свої теоретичні установки. Червоною ниткою через всю статтю проходить ідея про переважне характері активно-пасивних відносин суспільства поле постгуманізму, має кілька змінений Акмеологічний зміст. Це означає, що реальними позитивними досягненнями науки можуть вважатися і ті результати, які «працюють» на коеволюцію суспільства, природи і людини, маючи на меті гармонізацію їх відносин. Висот людського духу вчений зможе

досягти, якщо свій духовний шлях, в тому числі свій розвиток як науковця, він порівнює з потребами суспільства і природи. Так що розуміється «акмеологічна експертиза» могла б стати складовою частиною імплементації наукових відкриттів. Отже, запропонована інтерпретація гуманізації науки являє собою процес проникнення постгуманістических ідей в науковий світогляд, і, сміємо сподіватися, в перспективі - в наукову діяльність. У цьому сенсі гуманізація науки виражається в декількох аспектах: - онтологічному (через соціально-культурну обумовленість розвитку науки); - аксіологічному (через надання ціннісних характеристик тим науковим результатам, які враховують цінності всіх елементів тріади мезокосму); - екзистенційному (через включення в коло відповідальності науки всіх акторів мезокосму); - гносеологічному (через включення в сферу наукової раціональності крім людини, суспільства і природи); - акмеологічному (через співвіднесення наукових досягнень з со-розвитком суспільства, людини і природи). Ендогенна (аспектно) сторона гуманізації науки невіддільна від екзогенної (трендового) її боку. Гуманізація науки як процес розвивається в двох взаємодіючих один на одного напрямках: переорієнтація наукового пошуку і зміна існуючих в ньому пріоритетів. Переорієнтація наукового пошуку є наслідком наступаючого в науці періоду постнекласичної раціональності, а зміна існуючих пріоритетів - наслідком відходу від антропо- і соціоцентричних цілей науково-технічного прогресу і заміни їх на екоцентричний. Запропоновані нові філософські підстави гуманізації науки дають можливість висунути нове поняття, що пояснює процеси, які йдуть в науковій сфері. Це поняття «постгуманізація» науки. Воно забезпечує введення науки в інший соціально-культурний контекст. Таким чином, наш філософсько-гуманістичний підхід будується на балансі перспектив розвитку суспільства, природи і людини. Постгуманізація науки дозволить: 1) суспільству - уникнути перспективи стати соціумом машин, комп'ютерів та іншого, в якому немає місця людині; 2) людині - уникнути перспективи стати додатком механізмів, кіборгом і т.п.; 3) природі - уникнути перспективи її поглинання техносферою.

Література

1. Степін В.С. Теоретичне знання. М.: Прогрес-Традиція, 2003. 744 с.
2. Степін В.С. Філософія науки. Загальні проблеми. М.: Гардарики, 2006. 384 с. 3. Алюшин А.Л., Князева Е.Н. Ендофізика і тимчасові шкали віртуального сприйняття // Питання філософії. 2007. № 2. С. 80-96.
3. Введення в історію і філософію науки: Учеб. посібник для вузів / Під ред. С.А. Лебедева. М.: Академічний Проект, 2005. 407 с.
4. Філософія науки. Загальний курс: Учеб. посібник для вузів / Під ред. С.А. Лебедева. М.: Академічний Проект, 2006. 736 с.
5. Антологія російської філософії: Учеб. посібник для вузів: У 3 т. / Гол. ред. Л.М. Шлионская. СПб.: Сенсор, 2000. Т. 3. 639 с.
6. Рудзявічюс С.Л. Біосоціальний синтез і екологія // Людина і природа. М.: Наука, 1980. С. 95-115.
7. Нейсбіт Дж., Нейсбіт Н., Філіпс Д. Висока технологія, глибока гуманність: Технології та наші пошуки сенсу. М.: АСТ: Транзиткнига, 2005. 381 с.
8. Алі-заде А.А. Фішер М. Наука, технологія і суспільство // Соціальні та гуманітарні науки. Вітчизняна і зарубіжна література. Сер. 8. Науковедение. 2007. № 1. С. 80-82.
9. Паронджанов В.Д. Сталій розвиток і проблема поліпшення інтелекту // Суспільні науки і сучасність. 2003. № 2. С. 125-135
10. Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні інтенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
11. Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замойського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
12. Філософія: навч. посіб./ Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. – 416 с